

***L'ofici que
em furtaren.
La transició
amb ulls de
periodista***

Debats 41

***L'ofici que
em furtaren.
La transició
amb ulls de
periodista***

VICENT VENTURA

Pròleg de Francesc Bayarri

Diputació
de València

Àrea de
Cultura

institució
alfons
el magnànim

València, 2024

Edició composta amb lletra Geller Text, l'interior s'ha imprès sobre paper offset cru de 90 g/m² i les cobertes sobre cartolina Premium White de 300 g/m²

© 2024, de l'edició i la introducció: Francesc Bayarri

© 2024, Hereus de Vicent Ventura i Beltran

© 2024, d'aquesta edició:

Institució Alfons el Magnànim

Centre Valencià d'Estudis i d'Investigació

Diputació de València

Corona, 36 — 46003 València

Tel.: +34 963 883 169

magnanim@dival.es

www.alfonselmagnanim.net

ISBN: 978-84-1156-076-4

DL: V-4078-2024

Disseny de la coberta: Eugenio Simó

Maquetació: Collage-no Diseño Gráfico

Impressió: Impremta de la Diputació de València

Índex

Pròleg 9

«Aquest meu ofici», Francesc Bayarri

Nota prèvia 27

Aproximació a una crònica urbana
dels disset últims anys del franquisme

El franquisme s'estabilitza 29

Els fills del *régimen* 33

Quan el País Valencià començava a dir-se País Valencià 37

Anar i venir 42

El poble sense el Saler 45

El provincianisme cultural 47

Canvis urbans, socials, econòmics 50

Política i clandestinitat 52

Una cultura difícil 57

Parlar per no callar 59

Nosaltres, els valencians 64

La dreta no es decideix 71

Els canvis socials dels seixanta 75

Es mou alguna cosa 88

Vista a l'esquerra 93

Vista a la dreta 101

Els últims anys del franquisme 107

Del trencament a la transició 117

La gran mort 128

La transició, servida 131

Pròleg

«Aquest meu ofici»

«Aquest meu ofici no l'he pogut exercir més que de manera intermitent des del 62». Ho va escriure Vicent Ventura en la dècada dels anys vuitanta del segle passat. És la frase més trista d'aquest llibre, un document inèdit que ara ix a la llum. Haver participat en el IV Congrés del Moviment Europeu, una reunió d'antifranquistes celebrada a Munic l'any 1962, va costar-li car: l'exili, el confinament, el truncament de la projecció social i econòmica... Però de totes les exclusions, la més dolorosa va ser la professional. «Aquest meu ofici». Ací, el possessiu «meu» fa mal de llegir.

Per a una minoria exigua de gent, el món és una invitació constant a fer-lo a miques i a transformar cada fragment en una notícia o en un reportatge; potser, en una entrevista; en ocasions, en un article d'opinió. Qui contempla la vida com un continu entrellaçament de possibles notícies és un periodista. Pot tractar-se d'un excel·lent professional o d'un mediocre redactor. Però aquesta mirada concreta, una perspectiva tan peculiar des de la qual contemplar l'univers, no la canvia l'èxit o el fracàs, el talent o la mitjania. A gent com aquesta, dita periodista, expulsar-la de l'ofici significa arrabassar-li el món. Deixar-la a la intempèrie.

Per descomptat, no és una professió més important que la de rellotger o la de metgessa. De fet, el seu valor és del tot relatiu, contràriament a les apologies llançades pels profe-

tes de l'anomenada societat de la informació. És una activitat rutinària, a vegades reconfortant, sovint intranscendent. Però és ací, en aquest ofici, on una minoria troba l'oxigen que necessita per a subsistir. A Vicent Ventura, la dictadura va expulsar-lo del seu hàbitat natural. Va deixar-lo a sol i serena. El «meu ofici».

Sols que fora per aquest motiu, Ventura mereixeria una consideració. Assumir les conseqüències de la fidelitat a unes idees és una raresa. Totes les espècies animals defugim el dolor i el perill. O, simplement, la incomoditat. Per això tantes persones projecten el seu suposat activisme en Internet: perquè no es tradueix en molèsties. En Twitter hi ha revolucionaris de sofà per a donar i vendre. Però en la vida real, ara dita analògica, tots hem callat quan havíem d'haver parlat. O hem continuat asseguts en lloc d'haver marxat. O hem dit sí quan l'única resposta digna era no. Ventura va dir no. Ho va dir sovint, en temps de dictadura i en temps de democràcia. Al preu de quedar a la intempèrie i d'experimentar la soledat.

El document que ara ix a la llum va ser un encàrrec, però ha estat impossible descobrir qui li'l va encomanar, des de quina institució, en quin moment precís, enmig de quin context, amb quina finalitat. El manuscrit —en realitat, el mecanografiat— es trobava en l'arxiu que conservava una neboda de Ventura, Anna Aguilar. El va descobrir Francesc Pérez Moragón i ara està dipositat a la Biblioteca Valenciana. Va ser redactat quan arrancava la dècada dels huitanta. Ho podem deduir per les referències temporals del text. En

el moment de confeccionar-lo, encara ressonava el xerric metàl·lic dels tancs feixistes que havien recorregut les avingudes de la ciutat de València el 23 de febrer de 1981. En els últims paràgrafs hi ha una referència al debat entre els ponents de l'anomenat *Estatut de Benicàssim*. Les negociacions que varen desembocar en un projecte de llei que el butlletí de les Corts espanyoles va publicar, en octubre de 1981, amb el títol de *Proyecto de Estatuto del País Valenciano*. Un text que va partir encara més retallades —que venien a sumar-se a una successió de renúncies doloroses de l'esquerra des de la mort del dictador— i que finalment va convertir-se l'any 1982 en el *Estatuto de Autonomía de la Comunidad Valenciana*. Vicent Ventura escriu ací sobre aquestes renúncies, però no fa referència a l'aprovació final de l'Estatut, en juliol de 1982. Per tant, el document que ara es publica potser va ser elaborat en els primers mesos de 1982. Entre l'aprovació del text negociat a Benicàssim —encara amb la denominació de País Valencià— i el debat en el Congrés dels Diputats —amb la darrera de les claudicacions, que ens va convertir en una *Comunidad*.

Sí que sabem que el resultat no va agradar a qui havia fet l'encàrrec. Una comanda perquè posara per escrit la seua visió del valencianisme polític dels anys seixanta i setanta. Aquest era l'objectiu del document: oferir una mirada retrospectiva del procés de reconstrucció del valencianisme polític sota la dictadura. El text degué disgustar a qui li havia fet la comanda. Ho deduïm per un motiu evident: no va ser publicat mai. En aquells temps, l'hegemonia del PSOE

era clara en els principals ajuntaments, inclòs el del cap i casal. Igualment, en la Diputació de València. Però caldria esperar al mes d'octubre de 1982 per a la victòria aclaparadora del PSOE de Felipe González en les eleccions generals. Una ona expansiva que va escampar-se a les autonòmiques i municipals de l'any següent, 1983, amb majories absolutes socialistes en la Generalitat, les tres diputacions i la immensa majoria d'ajuntaments. Un escrit com el de Ventura havia de desagradar, per força, el totpoderós PSOE de l'època, que en el zenit del triomf no desitjava que algú vinguera ara amb velles històries.

Vicent Ventura va nàixer el 26 d'abril de 1924 a Castelló de la Plana. El pare era originari de Vilafermosa del Riu, en la comarca de l'Alt Millars, i la mare provenia d'Almassora, en la Plana Alta. El pare era sastre, profundament conservador, d'idees carlistes. L'any 1939, amb el final de la guerra civil, la família es va traslladar definitivament a la ciutat de València.

Vicent Ventura tenia sols 12 anys quan Franco i altres generals iniciaren el colp militar contra la Segona República, que va derivar en una guerra civil. Uns anys més tard, en plena joventut, la influència ideològica familiar, d'una banda, i la pressió ambiental, d'altra, varen portar-lo a les files de la Falange, el partit únic de la dictadura.

Sobre l'evolució de la Falange cal alguna explicació. Fins a la guerra, la Falange havia estat una opció sense arrelament social: en les eleccions de febrer del 1936 va traure menys de l'1% dels vots i cap escó parlamentari. Però amb

la victòria franquista, el dictador va servir-se d'aquells primers falangistes —anomenats *camisas viejas*—, del seu aparat ideològic —els escrits filo-feixistes de José Antonio Primo de Rivera— i de la seua simbologia —corretges, marcialitat, salutacions a la romana— per a fabricar el recobriments formal que necessitava el nou règim. Aquella Falange originària va transformar-se en l'únic partit autoritzat per la dictadura, i allà varen afiliar-se massivament extremistes de dreta, conservadors burgesos, terratinents reaccionaris, catòlics integristes i una plèiade d'arribistes de tota condició. El missatge original —una revolució social allunyada tant del liberalisme com del marxisme— va quedar arraconada. Els guanyadors anaven ajornant *sine die* la revolució social de què parlaven els *camisas viejas*, i preferien centrar-se en el gaudi del poder i en l'obtenció de guanys econòmics. Tot això, sobre un país devastat per la fam, la por i la foscor intel·lectual.

Dins del falangisme, el jove Ventura va sentir-se atret per la figura de Dionisio Ridruejo, un *camisa vieja* que havia participat en la División Azul. Ridruejo i uns pocs dels primers militants de la Falange varen acabar distanciant-se de Franco, a qui acusaven d'haver pervertit el missatge original del partit. Els *camisas viejas* havien quedat com una minoria. Molts d'ells es varen dissoldre dins del franquisme rampant. Uns altres, els menys, se'n varen distanciar.

Joan Fuster explicava que durant la visita a València d'un capítost falangista un joveníssim Vicent Ventura va alçar la mà i va preguntar: «*Camarada, ¿tu crees que Franco*

es falangista?» L'anècdota resumeix en set paraules el sentiment d'aquells falangistes idealistes que encara creien en una quimèrica revolució social. També anunciava el problemàtic futur que havia de tindre dins l'organització un jove que preguntava amb tanta, diguem-ne, espontaneïtat.

En 1956, Dionisio Ridruejo va impulsar una agrupació política clandestina anomenada Partido Social de Acción Democrática. Ventura es va apuntar ben prompte. En el mes de febrer d'aquell any s'havien produït disturbis en les universitats de Madrid. Grups d'estudiants, la majoria pertanyents a famílies guanyadores de la guerra, varen reclamar reformes democràtiques. Les mobilitzacions varen acabar amb un assalt violent a les aules per part de grups d'extrema dreta. Franco va destituir el Ministre d'Educació, Joaquín Ruiz-Giménez, mentre que el rector de la Complutense, Pedro Laín Entralgo, va presentar la dimissió. La policia va detindre un bon grapat d'estudiants i de professors: Dionisio Ridruejo, Enrique Múgica, José María Ruiz Gallardón, Javier Pradera... Segons contava Manuel Vicent en *Tranvía a la Malvarosa*, els estudiants madrilenys varen enviar una gallina morta als de la Universitat de València per tal de re-traure'ls la seua covardia.

Manuel Vicent explica en la mateixa novel·la com va conèixer, aquell any de 1956, Vicent Ventura. En la traducció de Miquel Alberola per a l'editorial Austrohongaresa de Vapors, llegim: «A la residència vivia Josep Iborra, un intel·lectual molt intel·ligent que sempre estava constipat. Un d'aquells dies de gener Iborra em va prometre que una nit

em duria a la tertúlia que Vicent Ventura tenia al Kansas, un café antic situat al cantó de la plaça de la Reina amb el carrer de la Pau. Allà, aquest periodista combatiu que escrivia al diari *Jornada* donava lliçons de rebel·lia en l'angle d'un peluix davant d'un aiguardent. Iborra em va insinuar que a través d'ell podria entrar en contacte amb el grup de Joan Fuster, que en aquell moment estava forjant la consciència política del País Valencià. Com que la cita era nocturna i havíem demanat permís oficial a don Santiago per a eixir de la residència, vaig prendre aquella descoberta com un acte d'iniciació. Vaig acudir a la cita amb una emoció juvenil donant-me aires d'intel·lectual. El periodista estava assegut a la capçalera del cau. No era molt alt, però sí massís, amb bigot de foca, amb un tic a l'ull que acompanyava amb un lleuger grunyit. Hi vaig ser presentat. Em vaig asseure en un cantó sense aconseguir que em mirara ni una sola volta i de seguida vaig saber que Vicent Ventura imposava allí el seu criteri. Parlava a borbollons i amb ironia anava destruint coses que aleshores pareixien sagrades, el governador Posada Cacho, la crueltat del cap de la policia, un tal Cano, o els mètodes de la censura. No vaig aconseguir que em dedicara una sola paraula aquella nit; així i tot em sentia orgullós d'haver-lo conegut perquè va ser el primer personatge que vaig sentir en públic atacar el règim de Franco sense estar borratxo. A Vicent Ventura el veuria després en algunes de les tertúlies de teatre de Casa Pedro, la taverna literària que hi havia a la plaça del Picador de Dosaigües, darrere del palau, a l'humit carreró que anava a la plaça dels Ànecs».

Ventura havia conegut Josep Iborra uns anys abans i havien segellat una amistat que duraria tota la vida. Formaven un grupet de joves amb inquietuds valencianistes, en contacte amb el mateix Joan Fuster, qui també havia deixat arrere una primerenca afiliació a la Falange. Igualment hi havia personatges com Josep García Richart, que integrava el cos jurídic de l'exèrcit. En la correspondència que es conserva, llegim que Fuster i Richart es referien a Ventura, afectuosament, com «*el gordo*». Per aquells temps, Fuster estava, com quasi sempre, molt prim, però García Richart...

Cinc anys abans de l'anècdota de la cafeteria Kansas, Ventura s'havia casat amb Marina Peris Bataller. El matrimoni va ser molt feliç en els 37 anys que va durar. La mort Marina (24 de maig de 1988) va sumir Vicent Ventura en una profunda depressió, de la qual no s'acabaria de recuperar mai. No havien tingut descendència. El pare de Marina, Francisco Peris Tamarit (1888-1960) era joier i va muntar una botiga d'argenteria al carrer de Martín Mengod, en el barri de Ciutat Vella, i un taller de confecció de joies en el carrer de la Mar, del mateix barri. Va ser tresorer del Gremi de Joiers de València i va viure l'ambient valencianista d'aleshores, segons indica Lluís Vallés Peris, nebot de Marina. Francisco Peris estava inscrit en Lo Rat Penat i en la *Penya Tot o Res*. Lluís Vallés revela que Francisco Peris s'escribia en valencià amb un germà que residia a Madrid, un fet llavors molt infreqüent.

La mare de Marina Peris, Marina Bataller Gea (1884-1974), vivia en el carrer de Cavallers, on la família tenia una

tenda de sabates de luxe a mida. Abans de casar-se, Marina Bataller atenia en el negoci de sabates del pare, i després de la boda, en la botiga de joies del marit.

Ventura, ara ja amb 38 anys, amb el grup de Dionisio Ridruejo va participar en el IV Congrés del Moviment Europeu celebrat a Munic. Era l'any 1962. Ventura s'havia fet un nom com periodista en els diaris del règim, però aquesta etapa estava arribant al final. A Munic varen assistir altres valencians, alguns arribats de l'interior —per seguir la denominació de l'època— i uns altres des dels diferents països en què estaven exiliats. De València varen viatjar José Vidal Beneyto, de Carcaixent, a punt de complir els 35 anys, qui posteriorment seria un cèlebre sociòleg i columnista en premsa; i Ignacio Duato, de València, de 32 anys, advocat d'idees democratacristianes. Procedents de l'exili hi participaren més valencians, com Rodolfo Llopis, nascut a Callosa d'en Sarrià, secretari general en aquell moment del PSOE i efímer president del govern republicà en l'exili en 1947, o Julián Gorkin, que havia estat un dels dirigents del POUM (Partit Obrer d'Unificació Marxista). Amb Gorkin, que en realitat es deia Julián Gómez i havia nascut a Benifairó de les Valls, Ventura va coincidir després a París durant l'exili i establiria vincles polítics duradors.

Aquella reunió de Munic va costar molt cara als participants. Uns van restar en l'exili i uns altres varen ser confinats en tornar a Espanya. Ventura va viure exiliat uns mesos a París, on va viatjar la seua dona, Marina Peris, que guanyava alguns diners fent treballs de secretariat per a la

Unesco. De fet, a França la parella vivia més del salari de Marina que de les ajudes que rebien o de les col·laboracions periodístiques de Vicent en alguns periòdics.

En tornar a Espanya, l'any 1963, la dictadura va fer optar el nostre protagonista per un lloc on viure, lluny del seu habitual, que era València. Ell va decidir Dénia. El va acollir el sacerdot Josep Espasa en la seua casa de la partida de La Pedrera. Espasa posseïa una sòlida formació intel·lectual, un fet rar entre el clergat de l'època.

Precisament l'any de la reunió de Munic, Joan Fuster havia publicat *Nosaltres, els valencians*, l'obra fundacional del valencianisme contemporani. El llibre va causar un fort impacte entre una minoria de joves universitaris, i un primer resultat d'aquella incipient presa de consciència nacional va ser la creació en 1964 del clandestí Partit Socialista Valencià (PSV). Sota aquelles sigles es varen trobar personatges com Vicent Álvarez, Eliseu Climent, Joan J. Pérez Benlloch, Alfons Cucó, Ricard Pérez Casado, Valerià Miralles, Francesc Candela, Josep Lluís Blasco, Vicent Albero o Josep Vicent Marquès. Abraçada molt abans, amb Ridruejo, la causa antifranquista i convertit en valencianista gràcies a Fuster, Vicent Ventura va trobar en el PSV la seua destinació natural, tot i que la plataforma no va durar molt anys.

Ventura havia trencat tot lligam amb el règim franquista. I la dictadura va posar-li molt difícil recuperar la seua professió de manera regular. És a dir, formant part d'una redacció. «Aquest meu ofici». Però l'any prodigiós de

1962 havia arrancat el setmanari d'informació econòmica *Valencia Fruits*, que impulsaven José Ferrer Camarena i Martí Domínguez. Aquest darrer havia exercit de director de *Las Provincias*, però va tindre l'extrafolària idea de suggerir al govern franquista inversions per a palliar els danys de la gran riuà de 1957. Aquella insolència va costar-li el càrrec. En *Valencia Fruits* va trobar Ventura un lloc humil, però digne, des del qual poder publicar. Expulsat de la crònica política, va ser en l'economia on va poder-se refugiar.

Ahora, va sorgir una alternativa laboral, ara en el món de la publicitat: amb un grapat de personatges provinents de diferents opcions ideològiques i amb trajectòries vitals dispars, va posar en marxa l'agència Publipress, que va acabar convertint-se en un dels referents del sector al País Valencià. Allà estaven el futur escultor Andreu Alfaro, el fotògraf Francesc Jarque, el periodista J.J. Pérez Benlloch, Josep La Roca, Luis Torres, Alfredo Benavent, Josep Garcia Richart... També un personatge peculiar: Antonio Bayarri, que també provenia del falangisme —fins i tot havia participat en la División Azul— i que havia evolucionat a posicions democràtiques i valencianistes. Bayarri resulta interessant en aquesta història perquè en els anys setanta va ser alcalde del seu poble, Almàssera, i en l'exercici del càrrec —un exercici ben imaginatiu i singular, podríem dir— va emparar l'any 1976 una decisiva assemblea, encara clandestina, del Partit Socialista del País Valencià (PSPV), la força política que impulsaven Vicent Ventura, J.J Pérez Benlloch,

Ernest Lluch, Vicent Soler, Rafa Arnal, Alfons Cucó, Màrius García Bonafé, Enric Tàrrega, Joan Romero, els germans Joan i Vicent Garcés...

En setembre de 1962, durant l'exili de Vicent Ventura a París, quatre amics havien viatjat en cotxe fins a la capital francesa per donar-li suport i ànims. Eren Joan Fuster, García Richart, Xavier Marco —propietari de Casa Pedro, on Raimon va cantar per primera vegada *Al Vent*, una taverna que convocava un premi literari: el primer de tots els que guanyaria Manuel Vicent— i... Antonio Bayarri.

Abans de la fundació del PSPV, Ventura va participar en la creació del sindicat CCOO del País Valencià (desembre de 1966). Ell i la resta de promotors varen acabar en presó uns mesos més tard. La participació de Ventura en el naixement del sindicat va ser més destacada del que s'ha escrit habitualment. Els contactes de Ventura amb opositors al franquisme de tot l'Estat varen desencadenar els fets. Durant una reunió celebrada a Madrid va ser comissionat per a organitzar l'acte fundacional al País Valencià.

Abans del PSPV, Vicent Ventura, Pérez Benlloch i Màrius García Bonafé, entre altres, impulsaren els Grups d'Acció i Reflexió Socialista (GARS), una plataforma que va integrar-se en la unitària Taula Democràtica del País Valencià. Els GARS varen ser el precedent més directe del PSPV. Uns anys després, en 1978, aquell PSPV acabaria fusionant-se amb el PSOE, una absorció que molts dels seus fundadors, com Ventura, Rafa Arnal o Pérez Benlloch, no varen acceptar mai.